

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SURİYELİ GÖÇMEN ÇOCUKLARIN DİL BECERİLERİNİN VE OKUL İLE OLAN İLİŞKİLERİNİN EĞİTİM SİSTEMİNE ADAPTASYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE OKUL SOSYAL HİZMETİNİN ÖNEMİ*

THE IMPACT OF THE LANGUAGE SKILLS OF SYRIAN IMMIGRANT CHILDREN AND THEIR RELATIONS WITH THE SCHOOL ON THEIR ADAPTATION TO THE EDUCATION SYSTEM AND THE IMPORTANCE OF SCHOOL SOCIAL WORK

Serdar AYKUT**

Öz

Geçmişten günümüze kadar tarihsel süreç içerisinde insanlar, kitleler halinde toplumsal çatışmalar, soykırım, hastalık, yoksulluk, kıtlık, daha fazla ekonomik gelir elde edebilmek gibi sebeplerle yaşadıkları yerlerden başka yerleşim bölgelerine göç etmektedirler. Sayısı milyonları bulan birçok insanın demografik olarak yer değişimi sadece bireysel düzeyde değil sahip olduğu etkiler sebebiyle toplumsal düzeyde de önemli değişikliklere yol açmaktadır. Göç olgusunun tarihinin insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe uzandığı bilinmekte, özellikle küreselleşme ile birlikte hızlanarak devam edeceği düşünülmektedir. Bu durumdan ise şüphesiz en fazla çocukların etkilenecekleri ve eğitimlerinin sekteye uğrayacağı bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı Suriyeli göçmen çocukların yaşadıkları dil problemlerinin ve okul ile olan ilişkilerinin onların eğitim sistemine uyumları üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'da Milli Eğitim bakanlığına bağlı devlet okullarında karma eğitimin olduğu ilköğretim okullarındaki 15 Suriyeli veli ve 16 öğretmen/idareci oluşturmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Suriyeli velilerin ve öğrencilerin Türkçe bilmemelerinin iletişimin ve okula uyumlarının önünde engel teşkil ettiği, okul çevresinin göçmen çocuklara davranış biçimlerinin göçmen çocukların yaşatlarını ve öğretmenlerini benimsemelerini etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç , Çocuk, Farklılık, Sosyal Hizmet, Okul Sosyal Hizmeti.

Abstract

In the historical process from past to present, people migrate to other settlements from where they live due to reasons such as social conflicts, genocide, disease, poverty, famine, and more economic income. The demographic displacement of many people, whose number is millions, causes important changes not only on the individual level but also on the social level due to its effects. It is known that the history of the phenomenon of migration has a history as old as human history, and it is thought that it will continue especially rapidly with globalization. It is known that, of course, children will be affected the most and their education will be interrupted. The aim of this study is to determine the effects of the language problems Syrian immigrant children experience and their relationship with the school on their adaptation to the education system. Qualitative research method was used in the research. The study group of the research consists of 15 Syrian parents and 16 teachers / administrators in primary schools, where there are mixed education in public schools under the Ministry of Education in Istanbul. Semi-structured interview technique was used in the research. Content analysis technique was used to analyze the data. As a result of the research, it was determined that the fact that Syrian parents and students did not know Turkish constitute an obstacle in front of their communication and adaptation to the school, and the behavior of the school environment towards immigrant children affects their teachers.

Keywords: Migration, Child, Diversity, Social Work, School Social Work.

* Bu makale, yazarın "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunları: Farklılıklara Saygı Eğitimi Odağında Okul Sosyal Hizmeti Önerisi" adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü. ORCID ID: 0000-0002-3317-0634

1. GİRİŞ

Göç kavramı, günümüzün en sık karşılaşılan ve etkileri mikro, mezzo, makro düzeylerde karşımıza çıkan küresel sosyal sorunlarından biridir. Literatür değerlendirildiğinde göç kavramının birçok tanımının yapıldığı görülmektedir. Göç, kişilerin yaşadıkları yerleri kısmen sürekli olarak ve kayda değer uzaklıklar boyunca değiştirmeleri olarak ifade edilebilmektedir. Göç tanımlarının içerdiği temel unsur ise “yer değiştirme”dir. Bu, uzun ve/veya kısa mesafelerdeki değişimleri ifade etmektedir.

Zorunlu göç, sığınmacılık ve mültecilik kavramları göçün en acımasız yönlerinden olduğu söylenilebilir. Göç olgusunun konusunu oluşturan zorunlu göçmenler, vatansızlar, sığınmacılar, mülteciler; temel hak ve hürriyetlerinin tehdit edilmesi ile kendi ülkelerini bırakarak güvende olacakları başka bir ülkeye yönelmek zorunda kalabilmektedirler. Göçmenler daha çok kendi istekleriyle yer değiştirdiklerinden, göç süreçleri zorunlu göçe maruz kalan ve can havliyle her şeylerini ülkelerinde bırakıp başka bir ülkeye sığınma talep edenlere nispeten daha az acı veren bir süreci ifade etmektedir (Doğan, 2008, 15). Diğer taraftan göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları arasında fark vardır. Genel olarak bakıldığında mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramlarının çoğu yerde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Fakat birbirine karıştırılan bu kavramlar aslında süreç bağlamında farklılık göstermektedirler. Sığınmacı, mülteci statüsünü almak için başvuru yapmaktadır. Yapılan başvuru henüz sonuçlanmamış olduğundan sığınmacılık bir süreç olarak nitelendirilebilmektedir. Mültecilik ise bir statüdür. İki kavram arasında, sahip olunan haklar bakımından büyük farklılıklar bulunmaktadır (Urk, 2010, 6).

Hangi sıfatla anılırsa anılsınlar, farklı bir ülkede olmanın getirmiş olduğu dezavantajlar ve sorunlar, bireysel ve ailevi düzeylerde yaşanmaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi eğitim hakkıdır. Eğitimin bir hak olduğu ve ülkemize giriş yapan göçmen çocukların da en temel katılım hakları olan bu haktan mahrum edilemeyecekleri bilinen bir gerçektir. Bilindiği üzere ilk eğitim ailede başlamaktadır ve aileden sonraki en önemli sosyalleşme ortamı okuldur. Bu sebeple de Türkiye’ye gelen Suriyeli sığınmacıların ülkeye entegrasyonlarının sağlanabilmesi için “eğitim” in öncelik verilmesi gereken konuların başında olduğu söylenebilmektedir.

Özellikle son yıllarda ülkemizde artan göç oranı ile beraber, hem yeni hem de deneyimli eğitimciler, giderek artan göçmen çocukların okullardaki sosyal-duygusal ihtiyaçlarını karşılama zorlukları ile yüzleşmektedirler. Göç olgusunun hiçbir zaman bitmeyeceği düşüncesinden hareketle zorunlu olarak sınırlarımıza dahil olan bu gruplarla bir arada yaşayabilmek için eğitimin şart olduğu bilinen bir gerçektir. Okul sistemi genellikle, göçmen ebeveynlerin ilişige geçtiği ilk toplum kuruluşudur. Göç olgusu tüm bireyleri etkilemekle birlikte göçe karar veren yetişkinlerin bu kararından en çok etkilenen, bu karara uymak zorunda olan ve pasif göçmen olarak adlandırılan çocuklardır. Göç edilen yerdeki eğitim düzeyi ile göçmenlerin eğitim düzeyindeki farklılık, hem göç edenleri hem de ev sahibi ülkeyi etkilemektedir (Giani, 2006; akt., Ereş, 2015). Eğitim sistemi planlanırken, ailelerin ve çocuklarının sosyal dışlanma ve nefret söylemlerinden uzak tutulacağı, barışçıl ve daha yaşanılabilir bir düzen yaratılması bunun içinde, göçmen grupların güvenle ülkemizde yaşayabilmelerinin ve ülkemiz insanının da onları tehdit olarak görmeyeceği bir ortam yaratılması gerekmektedir.

Göçmen çocuklar okullaşmadığı takdirde suça yönelebilir. Terör ve adi suçlar, madde kullanımına yönelme, çeteleşme gibi olası risklerle karşılaşabileceklerdir. Bu durum toplumda çok tehlikeli boyutlara ulaşabilecektir. Bu noktada da Ülkemizde henüz tam olarak uygulamaya geçememiş olan okul sosyal hizmeti devreye girmektedir.

Okul ortamlarında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının en önemli görevi, okul ortamında ve okul ortamı dışında eğitimi engelleyen sorunların belirlenmesi ve adaletli, barışçıl, dengeli bir biçimde eğitimin sağlanmasıdır. Bunun içinde göçmen çocukların ve ailelerinin okul ortamına ve topluma uyumlarının sağlanabileceği, sosyal izolasyona uğramayacakları, insan haklarına dayalı ve farklılıklara hoşgörüyü dayalı bir eğitim modeli benimsenmelidir. Bu çalışma da Türkiye’deki Suriyeli çocukların okul ortamına uyum konusunda yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara sosyal hizmet bakış açısı ile çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmaktadır.

2. OKUL SOSYAL HİZMETİ

Günümüzün toplumsal yapılarında ekonomik, sosyal, kültürel değişimlerin ve siyasal istikrarsızlıkların çok yoğun yaşanıyor olması bilinen bir gerçektir. Bu durum beraberinde yeni sosyal

sorunları ve riskleri de getirmektedir. Bu tehlikelere maruz kalma ve mağdur olma ihtimali en fazla olan toplumsal grupların başında öğrenciler gelmektedir. Eğitim ve öğretim yöntemleriyle okullar, çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerinin büyük bir bölümünün olduğu kurumlardır. Okullar, öğrencilerin eğitildiği ve sosyalleştiği üretim alt sisteminin temel parçasını oluşturmaktadır (Dupper, 2013, 21). Okulda öğrenciye yönelik müdahale gerektiğinde, okul sosyal hizmeti alt sistemleri inceler, sistemler arasındaki uyumu araştırır, çatışmalara ve ilişkilere yoğunlaşarak çalışmalarını gerçekleştirir (Kılıç ve Özkan, 2015, 162, Özkan ve Kılıç, 2014). Okullarda, sosyoekonomik durumları birbirinden farklı olan olan ailelerden gelen öğrencileri, okuldaki akademik performanslarına, okula devamlarına ve akranlarıyla olan ilişkilerine negatif şekilde etki eden, biyopsikososyal gelişimlerini riske sokan bir takım problemler beklemektedir. Bu problemleri çözebilmek için, insanları biyopsikososyal bir varlık olarak değerlendiren sosyal hizmet disiplini okul ortamında öğrencinin okul başarısını ve okul performansını etkileyen biyopsikososyal etmenleri de odağına almaktadır.

Genel olarak, öğrencilerin aile içindeki yaşadıkları sorunları, yaşam koşullarından kaynaklı sorunların ve içinde buldukları psikososyal ve psikoseksüel gelişim dönemi sorunların çözümü, ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlanmalarını sosyal hizmetin özel bir alt alanı olan okul sosyal hizmeti yürütür. Okullardaki çocukların ihtiyaç duydukları temel hizmetleri alarak sorunların çözümlenmesiyle eğitim etkinliklerini başarıyla sürdürmeleri sağlanmaktadır. Okullarda verilen bu hizmetler, eğitim kadrosu ve takım uyumu ile yürütülmektedir (Özbesler ve Duyan, 2009, 18). Okul sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin iyilik hallerini ve öğrenmelerini desteklemeye yardımcı olmakta, akademik bir ortamda savunuculuk yapıp hizmet koordinasyonunu sağlamaktadırlar. Okul sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin en iyi şekilde eğitim almaları için, okulda karşılaşılabilecekleri psikososyal ve ruh sağlığı ihtiyaçları konusunda öğrenciye ve ailelerine kapsamlı bir hizmet sunmaya çalışmaktadırlar.

Öğrenciler, okul ortamında karşılaştığı sorunlara ve olası risklere karşı spesifik ve profesyonel destek mekanizmalarına her geçen gün daha çok ihtiyaç duymaktadır. Öğrencilerin, yardıma ve önceden risklere karşı korunmaya ihtiyaç duydukları noktada okul sosyal hizmetine ihtiyaç duyulmaktadır. Okul sosyal hizmeti, geniş müdahale alanlarını kapsayan uygulamaları, çoklu disiplinlerle takım çalışması yürüterek önleyici, planlı, koruyucu, iyileştirici ve eğitici çalışmaları ekolojik yaklaşımla okullarda yürütmenin en temel profesyonel yolu olarak belirlenmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmen ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarını belirlemek amacıyla fenomenoloji araştırması olarak desenlenmiştir. Fenomenolojik desen farkında olunan; ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşanan olaylar, tecrübeler, durumlar vs. gibi farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir (Göçer, 2013). Fenomenoloji yaklaşımının temelini bireysel tecrübeler oluşturmaktadır. Bu araştırmalarda veri analizi yaşantıları, anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması çabası vardır. Sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulur ve sık sık doğrudan alıntılara yer verilir. Bunun yanında ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanır ve yorumlanır (Şimşek ve Yıldırım, 2008, akt; Şanlı, Altun ve Tan, 2015). Araştırma İstanbul’da Milli Eğitim bakanlığına bağlı devlet okullarında karma eğitimin olduğu (Suriyeli göçmen ve Türk öğrencilerin beraber eğitim gördüğü), ilköğretim okullarındaki 15 Suriyeli veli ve 16 öğretmen/idareci ile yapılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış olup araştırmacı tarafından veli ve öğretmen/idareci için ayrı ayrı oluşturulmuş görüşme formları çerçevesinde mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce velilere ve öğretmen/idarecilere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve bu aşamadan sonra mülakatlara başlanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formları, Suriyeli veliler için sosyo demografik açıdan tanıtıcı ve psikososyal ihtiyaçlarını belirleyici 20 sorudan; Öğretmen/idareciler için sosyo demografik açıdan tanıtıcı ve göç ile çokkültürlü eğitime ilişkin düşüncelerini belirleyici 19 sorudan oluşmaktadır. Yapılan görüşmeler yaklaşık 2-3 saat sürmüş ve izinleri alındıktan sonra ses kaydı alınmıştır. Araştırmaya Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı kurum izinleri alındıktan sonra başlanılmıştır. Araştırmaya katılanların gizliliklerine önem verilmiş ve gerçek isimleri kullanılmamıştır. Araştırmaya başlanılmadan önce katılımcılara Gönüllü Katılım formu imzalatılmış ve çalışma gönüllülük temelinde yürütülmüştür. Yapılan görüşmelerde özellikle Suriyeli velilere ihtiyaçları doğrultusunda gerekli yardımlar ve açıklamalar yapılmıştır. İzinleri dahilinde ses kaydı alınmıştır.

Verilere içerik çözümlemesi yapılmıştır. İçerik analizi belli kurallara dayalı kodlamalarla yapılan metinlerin çözümlemesinde kullanılan bir tekniktir. Bu yöntem, problemin sistematik ve yansız bir şekilde ortaya çıkmasını amaçlar (Arun ve Koçak, 2006). Bu araştırmada da veriler ile kodlamalar yapılmış daha sonra bu kodlamalardan temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar temelinde de bulgular ortaya konularak raporlaştırılmış ve sonuca ulaştırılmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmaya katılan Suriyeli Velilerin yaş ortalaması 35'dir. Çalışma kapsamındaki Suriyeli annelerin en büyüğünün 53, en küçüğünün ise 25 yaşında olduğu görülmektedir (n: 15). Araştırmaya katılan öğretmen/idarecilerin yaş ortalaması ise 36'dır. Katılımcılardan en büyüğünün yaşı 58 iken, en küçüğünün 24 yaşında olduğu belirlenmektedir (n: 16).

Tablo 1: Suriyeli Velilerin Sosyodemografik Özellikleri

	Cinsiyet	Sıklık
Cinsiyet	Kadın	15
	Erkek	0
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	0
	Okur-yazar	3
	İlköğretim Mezunu	10
	Ortaöğretim Mezunu	2
	Yükseköğretim Mezunu	0
Sosyal Yardım	Alıyor	13
	Almıyor	2
Çalışma Durumu	Çalışıyor	2
	Çalışmıyor	13

Tablo 2: Öğretmen/İdarecilerin Sosyodemografik Özellikleri

	Cinsiyet	Sıklık
Cinsiyet	Kadın	11
	Erkek	5
Eğitim Durumu	Ortaöğretim Mezunu	0
	Yükseköğretim Mezunu	15
	Lisansüstü Mezunu	1
Medeni Durumu	Evli	11
	Bekar	5
	Dul	0
	Ayrı Yaşıyor	0

Araştırmada iki ana tema belirlenmiştir. Bunlardan ilki Suriyeli göçmen çocukların okul ortamına uyum konusunda yaşadıkları güçlükler iken bir diğeri öğretmen idarecilerin çok kültürlü eğitim hakkındaki düşüncelerinden oluşmaktadır. Suriyeli göçmen çocukların okul ortamına uyum konusunda yaşadıkları güçlükler teması da kendi içerisinde iletişim engeli ve okul ilişkisi olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

4.1. Suriyeli göçmen çocukların okul ortamına uyum konusunda yaşadıkları güçlükler

4.1.1. Alt tema 1: İletişim Engeli

Türkiye'de eğitim alan Suriyeli çocukların yaşadıkları sorunlara bakıldığında lisan eksikliği sebebiyle yaşanan iletişim engeli dikkat edilmesi gereken önemli bir sorundur.

Arapça konuşulan ülkelere göç eden Suriyeliler için dil bir engel oluşturmazken, Türkiye'ye gelen Suriyeliler için Türkçe önemli bir engel oluşturmaktadır (Morali, 2018).

MEB'e bağlı okullarda eğitim dili Türkçedir ve Türkçe bilmeyen birinin okullarda verilen derslerde başarılı olması da oldukça zordur. Gerek ders esnasında, gerekse öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde dil eksikliği sebebiyle iletişim kurulamaması çocukların okula uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Öğretmenlerle/İdarecilerle yapılan görüşmeler neticesinde de bu görüş desteklenmektedir. Yaşadıkları en temel sorunun, Suriyeli çocuklarla aralarındaki dil problemi olduğunu, iletişimlerinin bu sebeple çok kısıtlandığını ve bu durumun da Suriyeli çocukların okula adaptasyonlarını zorlaştırdığını dile getirmişlerdir.

Öğretmen/İdarecilerden 48 yaşındaki N.G, 21 yıldır öğretmenlik yaptığını ve daha önce de farklı etnik kimliklere sahip bireylerle çalıştığı için bu konuda tecrübeli olduğunu belirtmiş ve Suriyeli öğrencilerin okula uyumları açısından Türkçe bilmelerinin şart olduğunu dile getirmiştir. Suriyeli çocukların Türkiye ortamına uyum sağlayabilmeleri için öncelikli olarak Türkçe öğrenmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Türkçe bilmedikleri için iletişim kuramadıklarını, derslerde sıkıldıklarını ve enerjilerini başka yönlerde kullandıklarını belirtmiştir. N.G, 21'inde belirttiği gibi çocukların derslerde sıkılmamaları ve anlatılanları anlamaları için Türkçe bilmeleri gerekmektedir. Türkçe bildikleri takdirde arkadaşlarıyla iletişim kurabilecekler ve derse katılımları artacaktır.

Araştırmaya katılan N.G, 48, Suriyeli öğrencilerin Türk toplumuna adapte olabilmeleri için dil bilmenin gerekli olduğuna vurgu yapmıştır. *"Sosyal entegrasyon için Türkçe öğrenmeleri şart. Türkçeyi iyi bilmediklerinden anlatılanları anlamadıkları için sıkılıyorlar, bu sıkıntıdan dolayı dikkat dağınıcı davranışlarda bulunabiliyorlar (N.G, 48)"*. Belirtildiği gibi çocuklar dil bildikleri zaman dersleri daha iyi anlayacaklar ve anlatılanları anladıkları zaman ders boyunca canları sıkılmayacak, dikkat dağınıcı davranışlarda bulunmayacaklardır.

Katılımcılardan B.B,58, *"Türkçe kelimelerin anlamlarını bilmiyorlar bu da iletişim kurulmasını güçleştiriyor, derslerden çabuk sıkılmalarına, arkadaş bulmakta zorluk yaşamalarına neden oluyor. Türkçe kelimelerin anlamlarını bilmedikleri zaman resimlerle onlara ne olduğunu açıklıyorum ancak o zaman anlıyorlar. Çocuklarımla sürekli yalnızken konuştum onlara yardımcı olmamız gerektiğini içimize kabul etmemiz gerektiğini, onlara saygı vermemiz gerektiğini söyledim"* şeklinde konu ile ilgili düşüncelerini belirtmektedir. BB,58'in yaptığı gibi göçmen çocuklar tarafından anlaşılmayan ya da bilinmeyen kelimelerin onlara resim, şekil vs. gösterilerek ya da basitleştirerek anlatıp öğretmeye çalışmak, eğitimin kalıcılığı ve sıkıcı olmaması açısından oldukça önemlidir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde, göçmen çocukların toplumsal yaşamla arasında engel niteliğinde olan dil problemlerinin, çocukların sağlıklı bir ortamda eğitim alabilmeleri için en kısa sürede çözüme ulaştırılması ve iletişimin önünün açılması gerekmekte olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca çocukların dil bilmedikleri göz önüne alındığında sınıflara dağıtımları sırasında yaş kriterinin dışında diğer değişkenlere de odaklanılması gerektiği düşünülmektedir. Suriyeli çocukların dil sorunu aşıldığında çocukların kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri, Türk çocuklarına ve okul ortamına kolay adapte olabilecekleri belirlenmiştir. Çocuklara benzer şekilde, Suriyeli ailelerinde dil sorunlarının ortadan kaldırılması okul-aile iş birliğinin sağlanması açısından ve çocukların okula uyumları açısından önemlidir.

"Göç edip yerimden olduğumdan için çok üzgünüm. Türkiye'de iletişim konusunda çok sıkıntı yaşıyorum. Türkçe bilmemek beni çok zorluyor. En büyük problemim dil. Anlatmak istediğimi rahatça ifade edemiyorum. Çocuklarımla Türklerle eğitim alması iyi bir şey. Kızlarım okulu seviyordu. Fakat 2 haftadır okulu sevmemeye başladılar. Kimse bunun sebebini bilmiyor. Ama bana göre okuldaki diğer arkadaşları kızlarımı dövüyor. Onlar da bu yüzden okulu sevmiyorlar. Okulu değiştirmek istiyorum. Ancak kızlarım öğretmenlerini sevdiğileri için bu okuldan ayrılmak istemediler" (H.A, 36). Suriyeli velilerden H.A, 36, kızlarının eskiden Türkiye'deki okullarını çok sevdiğilerini ama artık sevmediklerini, bunun sebebini de kızlarının okulda Türk öğrenciler tarafından şiddete maruz kalmaları olarak düşündüğünü ifade etmiştir. Buradan hareketle okul çevrelerinin çocuklarına davranış biçimleriyle çocuklarının okulu sevmeleri, yaşitlarını ve öğretmenlerini benimsemesi arasındaki ilişki bulunduğu bulgusuna ulaşılabilmektedir. Ayrıca dil bilmemenin sadece çocuklar için değil aynı zamanda yetişkinler için de büyük bir problem olduğu bulgusuna ulaşılabilmektedir.

M, H. 38, iletişim kurmakta ve Türkiye'ye alışmakta zorluk çektiğini *"Zor, zor alıştık ama zor. Derdimi anlatamıyorum konuşamıyorum. Hastaneye gidiyorum kimse beni anlamıyor."* şeklinde ifade etmektedir.

Görüşülen velilerden M.B, 25 dil konusunda sıkıntı yaşadığını ve genel durumunu *"Kocam çalışıyor. Musluk işi yapıyor (tesisat). Maaşı az. Vatanı ve ailemi bırakmak çok zor. Ama alıştım. Ev kiralari çok yüksek. Türkçe konuşmayı bilmiyorum. Çocuğum hastaneye gidiyor mesela. Çocuğumun hastalığını anlatamıyorum. Dil sorun"* diyerek ifade etmiştir."

4.1.2. Alt Tema 2: Okul İlişkisi

Öğretmen/İdarecilerle, Suriyeli çocukların diğer öğrencilerle ve kendileriyle olan ilişkilerini öğrenmek için görüşmeler yapıldığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan Öğretmen/İdarecilerden B.K. 25 görüşmesinde, Suriyeli ve Türk öğrencilerin kaynaşmasında zorluk yaşadığını belirtmektedir. *“Suriyeli çocuklar bazen Türk çocuklarla arkadaşlık kurmak istemiyorlar. Ya da bazen Türkler onlarla arkadaşlık kurmak istemiyorlar. Böyle olunca Suriyeli çocuklar dışlanmış oluyorlar. Ders yüklerimiz çok fazla olduğu için her bir çocukla tek tek ilgilenme fırsatım olmuyor. Bu sorunlarla ilgili zaman ayıramıyorum çok fazla.”* Suriyeli göçmen öğrencilerin okullaşmasıyla birlikte öğretmenlerin sınıf içi ve sınıf dışı düzeni sağlama konusunda daha fazla sıkıntı çekeceği bulgusuna ulaşılabilir. Öğrencilerin kendi aralarında arkadaşlık kurmalarını sağlayabilmek için zamana ihtiyaç duymaktadırlar.

Öğretmenlerden B.B. 58 ise Suriyeli göçmen öğrencilerin okula uyumu konusunda bireysel çabalar geliştirdiğini fakat daha kurumsal bir destek mekanizmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. *“Suriyeli çocukların okullarına uyumu konusunda onlarla sürekli konuşuyorum. Onlara yardımcı oluyorum. Anlamadıkları konuları onlara ayrıca anlatıyorum. Ama bu sadece benim işim olmamalı. Sonuçta bu çocuklar pek çok kötü durum yaşadı ve hala çeşitli zorluklarla mücadele ediyorlar. Bunun için okul ortamında hem Suriyeli hem de Türk çocuklarımız için daha profesyonel destek sistemlerine ihtiyacımız var yine de okula uyumları konusunda oldukça yol kat ettik. Eskiden çok fazla yanlış davranışları vardı. Artık daha iyiler, beni sevdiklerini biliyorum.”*

M.Y. 27’de Suriyeli göçmen öğrencilerinin diğer arkadaşlarıyla uyumlu olduklarını fakat okul dışında karşılaştıkları çok fazla sorunları olduğunu belirtmiştir. *“Genel olarak Suriyeli öğrencilerim okula uyumlu. Sınıf içinde karşılaştığım herhangi bir zorluk olmuyor. Ancak biliyorum ki çok fazla sorunla mücadele etmek zorundalar. Küçük yaşlarına rağmen sorumlulukları çok fazla. Keşke okulda onlarla sürekli ve daha detaylı ilgilenebilecek bir birim olsa.”* Göçmen öğrencilerin okul dışında karşılaştıkları sorunların çözümünde öğretmenlerin yetersiz kaldıkları ve bu konuda onlara destek olacak bir kuruma ihtiyaç duyulduğu bulgusuna ulaşılmaktadır.

Suriyeli çocukların okula ilk geldiklerinde sorun yaşamış olsalar dahi öğretmenlerinin ve arkadaşlarının davranışları ve okul ortamına güven duymalarının sayesinde yeni durumlarına adapte oldukları ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri düzelmeye başladığı belirlenmiştir ancak öğrencilerle okula uyumlarının artırılabilmesi için gerek ders saatlerinde gerekse ders saatlerinin dışında birebir ilgilenecek bir birimin varlığına ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir

4.2. Öğretmen İdarecilerin Çok Kültürlü Eğitim Hakkındaki Düşünceleri

Öğretmen/idarecilerden farklılık ile çok kültürlü eğitim kavramlarını tanımlamaları ve araştırma amaçlarının sınanması kapsamında göçmen çocuklara eğitim verenlerle farklılıklara karşı saygı ve insan haklarına dayalı farkındalık görüşmeleri yapılması durumunda, göçmen çocukların okul ortamına uyumlarına ilişkin düşüncelerini belirtmeleri istenmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

“Fiziki, kültürel, sosyal ve aslında bir insanı yapan tüm etmenlerin tek ve kişiye özgü olmasıdır farklılık....Bazen farklılıklara karşı bende direnç gösterebiliyorum, rutin olan şeylerin dışına çıkmak bazen zor olabiliyor ama zamanla bir bakıyorum ki artık onu istemesem de hayatıma adapte etmiş olabiliyorum... Çok kültürlü eğitim, etkileşim anlamında daha verimli sonuçlar doğurabilir, insanları dar kalıplardan çıkarmada etkili olabilir. Önyargıların yıkılmasını sağlayabilir. Bu yüzden yaptığım çalışmalarda her kesimi de kapsayacak şekilde çalışmalar yapıyorum....Sınıf ve okul içi etkinlikler çok etkili oluyor Suriyeli çocukların okula uyumları için. Onların ve Türk çocukların birlik içinde eğitim alabilmeleri için çok kültürlü eğitim şart. Ancak bu eğitimin nasıl olması gerektiği konusunda da bizler dahil her kesimin bilgilendirilmesi gerekli bana göre (N.G,27).” Bu noktadan hareketle öğretmenlerin farklılık kavramının ve farklılıkların bilincinde olduğu ve sınıf ortamında çok kültürlü bir eğitim politikasını desteklediği ancak çok kültürlü eğitimlerin nasıl olması gerektiği konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğretmen/İdareciler arasında yer alan R.A, 58 ise farklılık kavramını sadece fiziksel farklılıkla sınırlandırmış ve önemli olanın insani değer taşımak olduğunu, farklılıklardan karşılıklı kazanımlar olabileceğini belirtmiştir. *“Fiziki farklılık. Benim gözümde sadece fiziki farklılıktır farklılık. Görünürde olan budur. Diğer farklılıklar benim için önemli değildir. Dil, din, cins, ırk... Benim için önemli olan insani boyutta olmasıdır. Yaklaşımım ona göre. Benim için önemli olan insanın özünde insan olması insani değerler taşıması. Çok kültürlü eğitim zenginlik katar eğitimimize, çalışmalarımıza. Daha enternasyonel olmamızı onları eğitirken kendimizi de eğitmemizi sağlar. Bu bize artı değerler sağlar kesinlikle eksi değil. Çünkü onlarda iletişim halinde bir şeyler öğrenebiliyoruz. Biz mesela Suriyeli öğrencilerden değişik şeyler öğrenebiliyoruz. Ailelerinden ve onların yakınlarından kültürlerinden davranışlarından. Bu olumlu da olabiliyor olumsuz da. Olumsuz mesela disipline olamama gibi bir şeyleri var. Bir de oranın yeme içme kültürleri daha değişik. Beslenme sistemleri daha değişik. İletişim biçimleri daha değişik. Ama buna rağmen onların bazı olumlu davranışları da var. Bazen çok saygılı davranıyorlar. Bazen çok karmaşık davranıyorlar. Düzensizden yana değiller. Ama saygıda bizimkilere oranla daha saygılılar. Gördüğünüz gibi*

farklılıklardan karşılıklı olarak kazanımlar sağlanabilir. Yeter ki bunu karşı tarafın özelliklerini kırmadan yapmayı bilelim (R.A, 58)."

Görüşme yapılan öğretmenlerden B.K, 25 ise farklılık ve çokkültürlü eğitim kavramının kontrollü olması gerektiğini, kontrolsüz yapılırsa olumsuz sonuçlar yaratabileceğini belirtmiştir. *"Hoşgörülü olması gereken bir durumdur farklılık. Ancak kontrollü yapıldığında yararlı olabileceğini düşünüyorum. Ama kontrol elden çıkınca olumsuz durumlar yaratabilir... Düzelme istemeyen farklılıkları kabul edemem, normalleşmeye çalışmayanları anlamıyorum."* Araştırmaya katılan öğretmenin bu ifadesinden, çokkültürlü eğitime yönelik öğretmenler tarafından bir takım önyargıların olabileceği bulgusuna ulaşılabilir. Bu önyargıların aşılabilmesi için ise çok kültürlü eğitim modelinin doğru bir şekilde ve konusunda uzman kişiler tarafından eğitimcilere benimsetilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerden Ö.K, 30 ise çok kültürlü eğitimin zor bir eğitim şekli olduğunu dile getirmiştir. *"Zor bir eğitim şekli baskın olan kültür diğer kültürleri etkisi altına alabiliyor. Bazen karşılaştığım farklılıklara uyum sağlamakta zorlanabiliyorum ve hatta bu konuyu nasıl yapacağım konusunda da yardıma ihtiyaç duyabiliyorum."* Ö.K, 30' unda ifadelerinden anlaşılacağı üzere öğretmen ve okul idarecilerin de çokkültürlü eğitim konusunda eksikliklerinin olduğu ve buna yönelik okul ortamında oluşturulacak kurumsal bir birime ihtiyaç duydukları bulgusuna ulaşılabilir. *"Bununla beraber farklılıklar da güzel sonuçlar doğurabilir hayatta. Onlara saygı duydukça onlar da bize saygı duyuyor. Örneğin ben Suriyeli öğrencime karşı ayrımcı tavır sergilemedikçe, onu kabullendikçe o da kendini kabulleniyor ve çevresiyle korkmadan daha rahat iletişime geçiyor."* Ayrıca Ö.K, 30'un da belirttiği gibi, farklılıklar toplumsal zenginleşme ve uyum açısından oldukça önemlidir. Karşılıklı saygı ile göçmen öğrencilerle verimli bir şekilde çalışıldığında, onların sosyokültürel uyumlarının kolaylıkla sağlanabileceği bulgusuna ulaşılabilir.

Öğretmen/idarecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi farklılıklar, kültürleri zenginleştirmekte ve farklı bakış açıları kazandırmaktadır. Özellikle öğretmen/idareci gibi eğitici konumunda bulunanların farklılıklara saygı, çok kültürlü eğitim ve insan haklarına dayalı eğitim konusunda bilgi sahibi olmaları, sınıflarındaki farklı etnik kökenden gelen öğrencilere bu bağlamda yaklaşımları gerekmektedir. Öğretmen/idareciler bu yaklaşımdan hareketle Suriyeli çocuklara yaklaştıklarında, azınlıkta olan Suriyeli çocuklar dışlanmadıkları, olumsuz bir şekilde etiketlenmedikleri için kendilerini güvende hissedecek ve okul ortamına uyumları artacaktır.

5. SONUÇ

Türkiye'de eğitim alan Suriyeli göçmen çocukların yaşadıkları sorunlara bakıldığında dilin, çocukların okul ortamına uyumlarında önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Eğitim dilinin Türkçe olması ve Suriyeli öğrencilerin çoğunun Türkçe bilmemeleri eğitimin önünde bir engel oluşturmakta ve iletişimi zorlaştırmaktadır.

Aileler, Suriyeli ve Türk öğrenciler ile öğretmen/idareciler açısından iletişim kurulmasını engelleyen temel problemin dil sorunu olduğu belirlenmiştir. Dil engeli aşıldığında ailelerin kendilerini daha rahat ifade edip okul-aile-öğretmen/idareci iş birliği kurulacağı, çocuklarının okul başarılarının takibini daha rahat yapacakları, sosyal yaşama daha hızlı entegre olabilecekleri; çocukların ise arkadaş ve öğretmen/idarecileriyle daha rahat iletişim kuracakları, sınıf içinde anlatılan konunun anlaşılabilirliği artacağı için derse katılımlarının artıp, ders dışı uygunsuz hareketlerinin azalacağı ve onlarında sosyal hayata entegrasyonlarının hızlanacağı, dolayısıyla da okul ortamına uyumlarının artacağı belirlenmiştir. Öğrencilerin okul ortamına uyumlarında; öğretmen/idareci davranışları, akranlarıyla olan arkadaşlık düzeyleri, kendilerini güvende hissetmeleri, sınıf içi ve sınıf dışı ilişkiler vs. gibi durumlar etkili olmaktadır.

Özellikle karma eğitimin verildiği okullarda, çok yönlü gelişim ve değişime olanak sağlayan öğretmenlerin davranışları ve tutumları, diğer çocukların da azınlıkta olan Suriyeli göçmen çocuklara olan davranışları belirlemede rol oynamaktadır. Çok kültürlü eğitimin gerektirdiği gibi Suriyeli çocukların farklılıklarına karşı saygı duyulmalı ve okul ortamında kültürel farklılıkları dikkate alınmalıdır. Sahip oldukları Suriyeli kimlikleri sebebiyle ayrımcılığa uğramayan, ders esnasında ve sonrasında Türk çocuklarla eşit haklara sahip olan, arkadaşları tarafından dalga geçilmeden benimsenen ve etkinliklere kabul edilen Suriyeli çocukların; yaşatlarını ve öğretmenlerini benimseyip okul ortamına uyumlarının ve derslerdeki verimliliklerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Okullar, çocukların hayatlarını etkileyen, gelecekte nasıl bireyler olacaklarını belirleyen, onları hayata hazırlayan eğitim kurumlarıdır. Çocukların burada aldıkları eğitimin kalitesi ve yol gösterici niteliğinde olan öğretmen/idarecilerle ilişkileri bu sebeple çok önemlidir. Öğretmen/idarecilerin, velilerin

ve öğrencilerin, farklılıklar hakkında ve çok kültürlü eğitim ile insan haklarına dayalı eğitim konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

6. ÖNERİLER

Son yıllarda özellikle Suriye'den çok fazla göç alan Türk eğitim sistemine genel olarak bakıldığında, Suriyeli ve Türk öğrencilerin bir arada eğitim aldıkları karma eğitimin verildiği okullarda, iletişim, uyum ve sosyoekonomik alanlarda yaşanan sorunların eğitimin önünde engel oluşturan konuların başında geldiği görülmektedir.

Öğretmen/İdarecilerin, Türk öğrencilerin ve Suriyeli öğrenciler ile velilerin Türkçe ve Arapça bilmemelerinin iletişimi zorlaştırdığı ve verilen eğitimin anlaşılabilirliği ile kalitesini olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır. Suriyeli öğrencilerle Türk öğrenciler arasında çoğu zaman köprü görevi gören Öğretmen/idareciler bazı durumlarda ne şekilde davranacaklarını bilememekte ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca bazı öğretmen/idareciler davranışlarıyla özellikle Suriye'den gelen çocuklar için ayrımcı davranışlar sergileyebilmektedir. Göçmen çocukların aileleriyle iletişim kurulamaması ve karşılıklı güven ortamı yaratılamaması da yaşanan diğer sıkıntılar içerisinde yer almaktadır. Sınıf içinde öğrenciler köken ve seviye olarak heterojenlik göstermekte ve bu da hem sınıf içinde hem de okul ortamında düzeni sağlamayı zorlaştırmakta ve uyum problemlerini ortaya çıkararak öğretmenler ile öğrencilerin okul sosyal hizmeti gibi destek alabilecekleri bir sisteme olan ihtiyaçlarını arttırmaktadır.

Eğitim ve öğretimin aksamaması, yaşanan sorunların çözümlenmesi, özellikle dezavantajlı gruptakilerin korunması, öğrenci (Suriyeli ve Türk)-aile-öğretmen/idareci arasındaki iletişimin sağlam temellere oturtulması, güven iklimi yaratılması ve ihtiyaç duyanlara destek teşkil etmesi gibi konularda okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmaya başlamıştır.

Okul sosyal hizmeti; okul, aile, öğrenci, öğretmen ve idareciler arasında temel köprü niteliğindedir. Bu sebeple okullarda okul sosyal hizmeti biriminin kurulabilmesi ve yaygınlaşabilmesi için alanında uzman kişiler tarafından oluşturulan bir ekiple karma eğitimin verildiği okullarda oryantasyon eğitimi verilmesi gereklidir. Okul yöneticileri, öğretmen ve proje ekibi okul sosyal hizmetinin tanımı ve kapsamı hakkında toplantılar yapmalı ve daha sonra okullardaki mevcut durumun ortaya çıkarılmasını sağlayan fizibilite çalışmaları gerçekleştirmelidirler. Yapılan fizibilite çalışmaları ile okulun genel hatları belirlenmeli, öğrencilerin ve ailelerin sosyoekonomik yapıları saptanıp, sorun alanları ortaya çıkarılmalıdır. Ortaya çıkarılan sorun alanları için öncelik sırası belirlenmelidir. Okul sosyal hizmeti ile çocukların önünde engel teşkil eden her türlü sorun tespit edilmeli ve ortadan kaldırılmalıdır. Suriyeli ve Türk çocuklarla birebir ve grup görüşmeleri yapılmalı ve taraflar arasında güven ortamı oluşması gerçekleştirilmelidir. Çocuk hakları konusunda farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca okul sosyal hizmeti biriminin, çocukların ihtiyaç duydukları her an başvurabilecekleri bir destek mekanizması olduğu çocuklara hissettirilmelidir. Göçmen ve Türk çocuklar için kaynaştırma faaliyetleri yapılmalı ve tarafların birbirleri hakkındaki önyarguları kırılmalıdır. Kurulacak olan okul sosyal hizmeti birimi sadece sorunlar ortaya çıktığında değil, her daim görünür olmalı ve varlığını sürdürmelidir. Okul Sosyal Hizmeti, okul dışında da hizmet vermeli sadece okulla sınırlı kalmamalıdır. Ev ziyaretleri yapılmalı ve okul-aile işbirliği sağlanmalıdır. Yapılan ev ziyaretlerinin, çocuk ve ailelerin sorunlarını açığa çıkarmada ve konuyla ilgili önemli tespitler yapabilmeye çok önemli olduğu bilinmektedir (Özkan ve Kılıç, 2014).

Özellikle göçmen çocukların ve Türk çocukların ailelerini bir araya getirecek eğitim, seminer, kermes vs. gibi etkinlikler düzenlenmeli ve taraflar arasında iletişim sağlanmalıdır. Göç, ölüm, ayrılma vs. gibi çeşitli yaşamsal olaylar hakkında çocuklar ve aileler bilinçlendirilmeli ve başa çıkma metotları hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. İhtiyaç sahiplerinin, kaynaklara ve diğer hizmetlere ulaşımı sağlanmalıdır. Sabatino'nun (2009) önerdiği konsültasyon modelleri gibi Okul sosyal hizmetinin faaliyet alanı sadece öğrenci ve aile ile sınırlı kalmamalı, ihtiyaç duyulması halinde öğretmen/idarecilere de destek sağlamalıdır. Öğretmen/idarecilerin göçmen çocukların olduğu sınıflarda öğrencilerle ne şekilde iletişime geçmeleri gerektiği konusunda bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır. Öğretmen/idareci eğitimlerinde yaratıcı drama tekniği kullanılması düşünülebilir. Özellikle karma eğitimin verildiği okullarda öğretmen/idareciler göç olgusu hakkında bilgilendirilmeli, konu ile ilgili eğitim, seminer vs. katılımları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca öğretmenlere/idarecilere farklı kültürden olanlara nasıl yaklaşmaları gerektiğinin öğretildiği farkındalık eğitimleri verilmelidir. Suriyeli veli ve öğrencilerle yaşanan dil problemlerinin aşılması için dil kursları düzenlenmeli ve bunlara katılımın teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

Bilindiği gibi sosyal hizmet disiplininin temel alanlarından biri olan çocuk refahı alanında çocukların iyilik hallerinin artırılması, psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimlerinin desteklenmesi, güvenliklerinin

sağlanıp risklerden korunması, aile-okul-toplum işbirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Sosyal hizmetin bir alt disiplini olan okul sosyal hizmeti de bu amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Okullar içerisinde kurulan okul sosyal hizmeti birimleri ile sosyal hizmetin “koruyucu-önleyici”, “geliştirici-değiştirici”, “tedavi edici- rehabilite edici” fonksiyonları gerçekleşmiş olacak ve ayrıca çocukların en üst düzeyde yararları için okul ortamında izlenmeleri ve takip edilmeleri de gerçekleştirilmiş olacaktır.

Öğrencilerin eğitimlerini sağlıklı ve verimli bir biçimde tamamlayabilmeleri, okul içinde ve dışında karşılaştıkları baskı ve ayrımcı tutumlardan uzak bir biçimde düşüncelerini geliştirebilmeleri, kişisel gelişimlerine zarar verecek her türlü yapıdan uzak durabilmeleri, karşılaştıkları risklerin ortadan kaldırılabilmesi, okul ortamına uyumlarının sağlayabilmeleri ve ihtiyaç duydukları desteğe ulaşabilmeleri için okul sosyal hizmet biriminin okullar içerisinde örgütlenmesi şarttır. Bu bağlamda Türkiye’de okul sosyal hizmeti uygulamalarının gelişmesine fırsat verecek politikaların en kısa zamanda oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arun, Özgür ve Koçak, Abdullah (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk İletişim*, 4 (3),21-28. Erişim: 18.12.2016. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177956>
- Doğan, Koray (2008). *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dupper, R.David (2013). Okul Sosyal Hizmeti, Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler. Çeviren ve Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Yasemin Özkan ve Doç. Dr. Elif Gökçearslan Çiftçi, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş: İstanbul. *Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 017-030
- Ereş, Figen (2015). Türkiye’de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 017-030
- Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2):25-38. Erişim: 19.07.2018, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/ali_gocer_turkce_ogretmeni_aday_dil_kultur.pdf.
- Kılıç, Esra ve Özkan, Yasemin (2015). Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi. *TSA*, 19: 155-178.
- Moralı, Gürkan (2018). Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçe’nin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (15), 1426-1449, Doi: 10.26466/opus.443945.
- Özbesler, Cengiz ve Duyan, Veli (2009). Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet. *Eğitim ve Bilim*, 34 (154), 17-25.
- Özkan, Yasemin ve Kılıç, Elif (2014). Importance Of School Social Workers About Solving Problems Focused On Child And Family: Social Workers Skills About Working On Children And Family. *Akademisyenler Birliği Derneği*.
- Sabatino, Christine (2009). School Social Work Consultation Models and Response to Intervention: A Perfect Match. *Children & Schools*, 31 (4), 197-206.
- Şanlı, Önder, Altun, Mehmet ve Tan, Çetin (2015). Okul Müdürlerinin Denetmenlik Görevlerindeki Yeterlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (7), 82-99. Erişim: 10.03.2019, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/147667>.
- Urk, Murat (2010). *Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.